

Kao dopunsko izdanje austrijskoga etnografskog atlasa djelo obrađuje sve obredne krijesove i druge oblike vatara na prostoru Austrije. To, međutim, ne znači da je autor ograničio materiju knjige samo na Austriju, nego su vidici i mnogo dalje — premda u tome zadržava neke razumne granice. Inače bi morala zahvatiti podjednako svu Evropu (pače i preko njenih granica), a to mu nije bila svrha. Sadržaj će se najbolje predočiti navođenjem poglavlja: Uvodne napomene — I. Termini vatara u kartografskoj slici — II. Pojedine grupe vatara: a) božićne i novogodišnje vatre — b) pokladne vatre; »krijesna nedjelja« — c) uskrсни krijesovi — d) ostale proljetne vatre — e) krijesovi o ljetnom solsticiju — f) vatre pravoga ljeta i jeseni — III. Pojedine pojave vatara: a) vitlanje bakalja — b) bacanje drvenih krugova — c) koturanje gorućih kotača — d) spaljivanje lutaka — e) kartografski izvodi — IV. Austrijske prostorne slike i njihov evropski okvir — V. Razvoj i po- višesna sudbina — VI. Smisao.

Na prostoru Austrije tri su glavna doba krijesova ili drugih oblika obrednih vatara: zimsko (Božić, Nova godina, Sv. tri kralja), uskrсно i ljetno (»dvojnih vatara — ivanjskih s petrovskima). Ostale su rjeđe ili narijetko, raspršeno potvrđene (jurjevske, pokladne, duhovske i dr.). Glavna karta pokazuje razmještaj lokaliteta s obzirom na sam datum običaja (a samo to prikazuje i jedna pokusna karta etnološkoga atlasa Jugoslavije, pa je jedino tu isporodiva s ovima). Druge dvije karte pokazuju također razmještaj datuma s obzirom na 7 posebnih slučajeva (pojedinačne obiteljske vatre, zajedničke vatre momaka, vatre u oblicima kršćanskih simbola, vitlanje bakalja ili metala, bacanje vatrenih krugova, kotrljanje gorućih kotača, spaljivanje lutaka — bez pogreba mesopusta). S prve se karte, međutim, ne razabire o kojem se obliku krijesa ili druge vatre radi, a nije ni iz uporedbe prve karte s ostale dvije uvijek dovoljno jasno da li se u slučajevima istih datuma radi o po- bliže određenim posebnim oblicima s tih dviju karata, uključenima i u prvu, glavnu kartu, ili znakovi na njoj sadrže za dotična mjesta i neki drugi oblik obredne vatre. Treća karta bilježi i neke značajnije okolnosti društvenoga značaja oko tih vatara. Ali za praćenje svega ostaloga, što bi uvjetovalo svestranu etnološku analizu ovih pojava narodnih tradicija i omogućilo indicije za konačne zaključke o njihovoj sud- bini do našega vremena, kretanju, širenju, uzmicanju, promjenama itd. tu još nema materijala u dovoljnoj mjeri (uzevši u obzir i podatke u samu testu, premda su tu obilno zastupljene i historijske potvrde, nazivlje i druge pojedine okolnosti).

Osim krijesova i drugih oblika godišnjih vatara, značajnih samo za dijelove Au- strije (a nekih i za druge neke prostore Evrope), tu se susreću i takve koje se nado- vezuju na susjedne prostore prema jugoistoku, u Sloveniji i Hrvatskoj, često gotovo istovjetne na prvi mah, ne samo po ilustracijama koje je autor probrao za čitače nego i po pojedinostima iz autorovih izlaganja činjenica. Naši slovenski i susjedni hrvatski prostori pokazuju u jednu ruku takve organske nastavke, napose što se tiče ljetnih krijesova, dok su npr. jurjevski krijesovi ovdje daleko obilnije zastup- ljeni (s dodatkom da su tu često potvrđeni upravo kao početni krijesovi, koji se pe- riodički paljeni ponavljaju sve do Ivanj-dana). Dok neki specifični oblici godišnjih vatara Austrije nemaju srodnih u južnih Slavena, neki su ipak u graničnim poja- sima u Sloveniji jednaki i dobro održani (pa i više puta stručno obrađeni — npr.

bacanje gorućih drvenih krugova). I pokladni su krijesovi kod nas tek sporadično potvrđeni, a poučan je komentar autora pokladnim vatrama u Austriji. Uvjerljivo objašnjava da su krijesovi u nedjelju poslije poklada zaostatak iz vremena kada korizma i postovi u katoličkim zemljama, nisu počinjali u isto vrijeme kao danas, nego kasnije, pa su tada još i ti krijesovi i s njima neki drugi pokladni običaji, također dijelom održani do našega vremena, padali prije korizmenoga otrežnjenja, koje je crkva produžila do sadašnje čiste srijede — a to je bilo negdje prije 900 godina. Ovo je primjer tvrdokornosti nekih narodnih tradicija prema bilo kakvom pritisku ili promjenama izvana.

Obrnuto, posebno udara u oči istovjetnost vatara u obliku obeliska, građenih od 4 vrlo duge uspravne motke i među njima osobito umješno naslaganih tanjih cjepanica, s istim takvima po zapadnoj Hrvatskoj (isp. pojedinosti u prilogu V. Pintera *Vuzelnica*, »Etnografska istraživanja i grada«, I, Zagreb 1934). Ali to su u Austriji korizmene vatre, a u Hrvatskoj i susjednoj Sloveniji bezizuzetno uskršne, među njihovim je arealima (u Austriji dio Tirola i Vorarlberga) velik prostor bez ikakvoga traga takvom obliku obeliska, odnosno ma kakve veze među njima. Bilo bi (i u drugim nekim takvim slučajevima) odlučno poznavanje većeg broja relevantnih pojedinosti (naziva pojedinosti, načina konstrukcije, doba dana za paljenje, nosilaca tradicije i dr.) da bi se ta pojava mogla u potpunosti pratiti, ne samo na austrijskom prostoru nego i izvan njega. Kao da je u Austriji vezan (pod imenom »Funken«) samo za prvu nedjelju poslije početka korizmenoga posta (»Funkensonntag«) i kao da je taj oblik ograničen samo na krajnji zapad i jugozapad Austrije, na što se dalje nadovezuje veći prostor takvih vatara u susjednoj Njemačkoj (isp. u istoga autora: *Funkensonntag in Vorarlberg, Germanien*, Berlin 1939). Već to zadaje pitanje odnosa prema ovom istom tipu krijesa po zapadnoj Hrvatskoj i susjednoj Sloveniji, vezanom ovdje izrazito uz Uskrs (»vuzmica«, »vuzmenka« i sl.) A kad se taj isti lik godišnje vatre u obliku obeliska pojavi tako daleko, gotovo nepremestivo udaljeno od ovih spomenutih, kao u Kareliji (isp. osim ostaloga K. Vilkuuna: *Finnisches Brauchtum im Jahreslauf*, Helsinki 1969.), no tu kao izrazito ivanjski krijes, pitanje se još više proširuje.

Posebno je poučan IV odsjek o rasprostranjenosti pojedinih oblika godišnjih vatara na austrijskom prostoru u odnosu prema ostaloj Evropi, gdje se u uvodu kaže: »Prikazivanje kulturnih dobara unutar ograničenih prostora — ma radilo se i o pokrajinskim atlasima — treba da bude svjesno toga da zahvaća većinom samo dijelove većih cjelina. Stoga se mora pogled usmjeriti i preko granica« (str. 65). I ne samo prostornih nego i vremenskih, koliko god to data iz prošlosti dopuštaju — a to je tako u brojnim slučajevima i u okviru ovoga djela. Zaključivanje o sudbini pojedinih kulturnih elemenata ili cijelih organski povezanih skupova elemenata na osnovi uzega regionalnog rasprostiranja može biti nesigurno ili pače zavoditi na krive zaključke.

Nije ovdje mjesto osvrtni se na još više drugih pojava ove vrste i njihove pojedinosti, značajke, nazive — mnoštvo će se dodirnih mjesta i pobuda pojaviti ovdje svakom stručnom čitaču samo od sebe. Šteta je samo što za veliko obilje pojedinosti s austrijskoga, susjednoga i ostalog evropskog prostora djelo nema kazala, a sva je obilna literatura navođena samo u bilješkama pod tekstom. A 14 tabla fotografija i nekoliko tabla crteža u tekstu ilustrira opise, premda bi i veće obilje slika dobro došlo — sve u uzornoj tipografskoj opremi.

Milovan Gavazzi